

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

إِيَّاهُ نَعْبُدُ وَإِيَّاهُ نَسْتَعِينُ

کرامت در قرآن

۱. کرامت ، نحوه وجود و هستی خاصی است که کامل ترین مصداق آن برای خدای سبحان ثابت است که دارای عالی ترین درجه وجود بوده ، بلکه خود ، هستی محض است و چون معنای کرامت ، هم بر واجب لوجود و هم بر ممکن به نحو اشتراک معنوی ، نه لفظی اطلاق می گردد ، معلوم می شود که از سنخ ماهیت نبوده و داخل هیچ مقوله ماهوی نمی باشد.

زیرا چیزی که مخصوص واجب و یا مشترک معنوی بین واجب و ممکن می باشد ، از خصیصه ماهیت مصون است ؛ بلکه مفهوم خاصی است که از نحوه وجود انتزاع شده و بر آن حمل می گردد و مانند خود هستی از ماهیت منزّه است ؛ گرچه در بعضی از مراحل متوسط یا نازل آن ، ماهیت او را همراهی می کند و با او ترکیب خواهد شد ؛ همانند مفهوم علم که ذاتاً نحوه خاص هستی است و از ماهیت مبراست ؛ گرچه در مراحل کیف نفسانی و مانند آن با ماهیت آمیخته است.

کلمه کریم و مشتقات دیگر باب کرامت در زبان قرآن و عترت به نحو اشتراک معنوی ، نه لفظی بر خداوند سبحان اطلاق شده است ؛ مانند : (... فَإِنَّ رَبِّيَ غَنِيٌّ كَرِيمٌ)^۱ ؛ (يَا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ مَا غَرَّكَ بِرَبِّكَ الْكَرِيمِ)^۲ ؛ (إِقْرَأْ وَ رَبُّكَ الْأَكْرَمُ)^۳ ؛ (تَبَارَكَ اسْمُ رَبِّكَ ذِي الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ)^۴ و مانند : « يَا مَنْ لَهُ الْأَكْرَمُ الْأَسْمَاءُ ... وَ أَكْرَمُ مِنْ عَفَى ... وَ أَكْرَمُ الْأَكْرَمِينَ »^۵ ؛ « يَا مَنْ لَا يَفِدُّ الْوَافِ دُونَ عَلِيٍّ أَوْ رَمَ مِنْهُ »^۶ ؛ « يَا أَكْرَمُ مَنْ اعْتَذَرَ إِلَيْهِ الْمُسِيئُونَ »^۷.

۱ - سوره نمل ، آیه ۴۰.

۲ - سوره انفطار ، آیه ۶.

۳ - سوره علق ، آیه ۳.

۴ - سوره الرحمن ، آیه ۷۸.

۵ - دعاء عرفه حضرت سیدالشهداء (علیه السلام) .

۶ - مفاتیح الجنان ، مناجاة المتوسلين.

۲. کرامت مانند ولایت ، غناء ، شهادت و ... وصف نفسی است که لازمه آن افاضه به دیگران است و معادل سخاء ، جود ، عطاء ، هبه و ... نمی باشد که وصف نسبی و ناظر به مقام اضافه به غیر است ؛ مثلاً شهادت که وصف نفسی است ، کرامت است نه جود ؛ چنان که در زیارت اربعین حضرت سیدالشهداء (علیه السلام) آمده است : « أَشْهَدُ أَنَّهُ وَلِيُّكَ ... الْفَائِزُ بِكَرَامَتِكَ أَكْرَمَتُهُ بِالشَّهَادَةِ ».^۸

گرچه اکرام و تکریم در بعضی از اقسام و درجات خود معادل جود و هبه و ... می باشد ، کما اینکه مقابل کرامت ، لثامت و مقابل جود ، بخل و مانند آن است و ممکن است انسان وارسته در حال تهیدستی کریم باشد ، ولی جواد و وهّاب نیست ؛ زیرا کرمداری که درم ندارد ، بالفعل کریم است ؛ گرچه بالفعل جواد و واهب و ... نمی باشد.

اکرام و همچنین تکریم اگر به معنای کریم نمودن دیگری باشد ، معادل با مطلق جود و بخشش نیست ؛ مانند : (... وَجَعَلَنِي مِنَ الْمَكْرَمِينَ)^۹ که در این جمله ، اکرام به معنای کریم نمودن و مکرم ساختن انسان است و همچنین اگر به معنای اعطاء شیء کریم و گرامی و پربها باشد ، چنان که در این دعا آمده که : « اللَّهُمَّ ... إِنَّكَ تَفِيدُ الْكَرِيمَةَ وَ تَعْطِي الْجَسِيمَةَ »^{۱۰} ، معادل با بخشش مطلق نیست ؛ گرچه اصل جود به نحو اطلاق شامل همه این مصادیق می شود.

در تبیین فرق بین وصف نفسی و وصف نسبی می توان فقاهت و مرجعیت را به عنوان نمونه ذکر کرد که اولی وصف نفسی و دومی وصف نسبی است و همچنین اجتهاد و افتاء یا اجتهاد و رهبری شاهد تفاوت می باشد.

۳. کرامت همان طور که از شئون عقل عملی است ، مانند جود و سخاء و هبه ، همچنین از شئون عقل نظری نیز به شمار می ید ؛ مانند معرفت و درایت و شهود و مانند آن. گرچه ممکن است از

^۷ - مفاتیح الجنان ، مناجات شعبانیه.

^۸ - مفاتیح الجنان ، زیارت اربعین.

^۹ - سوره یس ، آیه ۲۷.

^{۱۰} - صحیفه سجادیه ، دعای ۳۳.

لحاظ مصداق ، بین شئون این دو نیروی عقلی تلازم و احیاناً زمینه اشتباه فراهم گردد ، لیکن هنگام تحلیل نهایی روشن خواهد شد که فصل ممیز هر یک ، دیگری را جدا می کند. مثلاً صفت ممتاز نبوت از مصادیق بارز کرامت است و انسانی که به مقام نبوت نائل آمد ، کرامت خاصی نصیب وی شد و خداوندی که وی را به نبوت رساند ، نسبت به او اکرام نمود ؛ همان طور که سیدالشهداء حضرت حسین بن علی سلام الله علیهما وروحي له الفداء چنین فرمود : « اللَّهُمَّ إِنِّي أَحْمَدُكَ عَلَى أَنْ أَكْرَمْتَنَا بِالنَّبُوءَةِ وَ عَلَّمْتَنَا الْقُرْآنَ وَ فَهَّمْتَنَا فِي الدِّينِ »^{۱۱} ، ونبوت ، هم کمال علمی را به همراه دارد و هم کمال عملی مانند جود را ، لیکن با این حال ، نبوت را سخا و جود و مانند آن به شمار نمی ورنند.

چون کرامت شامل شئون عقل نظری همانند علم به معارف الهی می شود ، لذا در ادعیه و زیارات چنین آمده است : « اللَّهُمَّ ... وَ أَكْرَمْنِي فِيهِ بِإِحْضَارِ الْمَسَائِلِ ... »^{۱۲} ؛ « ... فَاسْأَلُ اللَّهَ الَّذِي أَكْرَمَنِي بِمَعْرِفَتِكُمْ وَ مَعْرِفَةِ أَوْلِيَائِكُمْ ... »^{۱۳}.

۴. کرامت همانند اعجاز ، وصف نفسانی اولیاء الهی است که انسان سالک در پرتو آن ، توان خرق عادت را دارد ؛ همانند : (انا اتيك به قبل ان يرتد إليك طرفك)^{۱۴} ؛ (كلما دخل عليها زكريا المحراب وجد عندها رزقا)^{۱۵}.

از این نوع خرق عادت در صورتی که برای غیرپیامبر باشد ، اصطلاحاً به کرامت یاد می شود و فرق آن با اعجاز آن است که معجزه همراه با دعوی نبوت و تحدی برای آن است ، ولی کرامت مقرون با دعوی نبوت نیست.

در این گونه موارد ، گرچه سخن از اطلاق لفظ یا استعمال مفهوم کرامت نیست ، زیرا اصطلاح خاصی است که بین صاحب نظران معارف دائر است ، لیکن بر این قدرت خرق عادت ، عنوان

^{۱۱} - دعای شب عاشورا ، منقول از طبری ، ج ۶ ، ص ۲۳۹ - ۲۳۸.

^{۱۲} - دعای روز ۲۸ ماه مبارک رمضان.

^{۱۳} - زیارت عاشورای سالار شهیدان (علیه السلام) .

^{۱۴} - سوره نمل ، آیه ۴۰.

^{۱۵} - سوره آل عمران ، آیه ۳۷.

جود و سخا و نظائر آن اطلاق نمی شود؛ بلکه عنوان کرامت اطلاق می شود و تفاوت اصطلاحها و امتیاز مصداقها هیچ کدام مایه اشتراک لفظی و تعدد مفهومی نخواهد بود.

۵. کرامت همان طور که وصف ممتاز شخص حقیقی است، می تواند صفت برجسته شخصیت حقوقی نیز قرار بگیرد که معرف سیره علمی و عملی آن باشد؛ مثلاً وصف حکومت قرار گیرد که نظام خاص آن را تبیین نماید.

یعنی اگر نظام یک حکومت بر مبنای اسلام تحکیم شود و حامی نشر معارف آن و ضامن اجرای حدودش باشد، آن حکومت دارای وصف کرامت است؛ همان طور که در دعای افتتاح ماه مبارک رمضان آمده است: «اللهم إنا نرغب إليك في دولة كريمة تعزُّ بها الإسلام و أهله و تذلُّ به النفاق و أهله و تجعلنا فيها من الدعاة إلى طاعتك و القادة إلى سبيلك و ترزقنا بها كرامة الدنيا و الآخرة».^{۱۶}

اگر تار و پود حکومت، همانا معرفت صحیح و عمل صالح بود، توان آن را دارد که مکتب الهی را گرامی بدارد و اهل آن مکتب را عزیز بشمارد. همچنین زمینه خواری نفاق و اهل آن را فراهم سازد و امکان دعوت به حق و زمامداری راهیان کوی خدا را به عارفان و ارسته اعطاء کند و سرانجام، مایه گرامیداشت دنیا و آخرت در سایه او حاصل آید. گرچه جود و سخا هم صفت شخصیت حقوقی قرار می گیرند، لیکن بیش از جنبه عملی و اجرایی را نشان نمی دهند.

۶. کرامت همانا حریت خاص است؛ چنان که راغب در مفردات از بعضی از دانشمندان چنین نقل کرده است که کرم مانند آزادی است؛ با این امتیاز که حریت گاهی در نیکیهای کوچک و زمانی در نیکیهای بزرگ گفته می شود؛ ولی کرم فقط در نیکیهای بزرگ به کار می رود؛ مانند نیکی کسی که مالی را به منظور تجهیز سپاه در راه پروردگار صرف می نماید.^{۱۷}

۷. کرامت در نیایشهای مأثور از شهرت خاصی برخوردار است؛ هم از جهت خواندن خداوند به اسم شایسته کریم و اکرم و مانند آن و هم از جهت خواستن مقام کرامت و نیل به صحابت کریمان و نظائر آن که نمونه ی از آنها ذیلاً نقل می شود: «حمداً نعتق به من أليم نار الله إلي

^{۱۶} - مفاتیح الجنان، دعای افتتاح.

^{۱۷} - مفردات، ص ۷۰۷.

كريم جوار الله ... في دار المقامة التي لا تزول و محلّ كرامته التي لا تحول « ١٨ ؛ « و صلّ عليهم صلاةً تزيدهم كرامةً على كرامتهم » ١٩ ؛ « اللهم يا من خصّ محمّداً و آله بالكرامة و جباهم بالرسالة » ٢٠ ؛ « ... و كرمنا عليك ... » ٢١ ؛ « و أن كرمك لا يضيق عن سؤال أحدٍ ... اللهم و احملني بكرمك على التفضّل ... إنك واسع كريم » ٢٢ ؛ « و أصلحني بكرمك » ٢٣ ؛ « و أكرمني بعافيتك » ٢٤ ؛ « و لوّح منها لأبصارهم ما أعددت فيها من مساكن الخلد و منازل الكرامة » ٢٥ ؛ « و شفّع في خطاياي كرمك و عدّ على سيئاتي بعفوك » ٢٦ ؛ « و عدّ على بعائدة رحمتك إنك أكرم المسؤولين » ٢٧ ؛ « فسبحانك ما أبين كرمك في معاملة من أطاعك أو عصاك » ٢٨ ؛ « و أفرشني مهاد كرامتك و أوردني مشارع رحمتك » ٢٩ ؛ « واجعل القرآن وسيلةً لنا إلى أشرف منازل الكرامة و سلماً نخرج فيه إلى محلّ السلامة » ٣٠ ؛ « وبصّرتنا الزُّلفَةَ لديك و الوصول إلى كرامتك ... إنك أكرم من رُغِبَ إليه » ٣١ ؛ « لتكون حجّتك أبلغ و كرمك أكمل و إحسانك أوفى » ٣٢ ؛ « و سقّ كرائم مواهبك إلىّ » ٣٣ .

١٨ - صحيفه سجاديه ، دعای ١ .

١٩ - صحيفه سجاديه ، دعای ٣ .

٢٠ - صحيفه سجاديه ، دعای ٤ .

٢١ - صحيفه سجاديه ، دعای ٥ .

٢٢ - صحيفه سجاديه ، دعای ١٣ .

٢٣ - همان ، دعای ٢٠ .

٢٤ - همان ، دعای ٢٣ .

٢٥ - همان ، دعای ٢٧ .

٢٦ - همان ، دعای ٣١ .

٢٧ - همان ، دعای ٣٢ .

٢٨ - همان ، دعای ٣٧ .

٢٩ - همان ، دعای ٤١ .

٣٠ - همان ، دعای ٤٢ .

٣١ - همان ، دعای ٤٥ .

٣٢ - همان ، دعای ٤٦ .

٣٣ - همان ، دعای ٤٧ .

در مناجات ماه شعبان که از برجسته ترین نیایشهای مأثور است ، چنین آمده است : « إِذِ الْعَفْوِ نَعْتُ لَكُمْ ... فَشَكَرْتُكَ بِإِدْخَالِي فِي كَرَمِكَ ... وَ لَا انْقَطَعَ رَجَائِي مِنْ جَمِيلِ كَرَمِكَ ... فَقَدْ نَبَّهْنِي الْيَقِينَ إِلَى كَرَمِ عَطْفِكَ » .^{۳۴}

۸. کرامت همانند سائر فضائل همسان خود در هر جا ظهور کند ، آن موطن را همانم خود می کند و مایه گرمی شدن آن می شود ؛ مانند روز عرفه که ظرف خاص نزول رحمت و کرامت الهی است و از این جهت به کرامت ستوده شد ؛ چنان که حضرت علی بن الحسین (علیهما السلام) چنین فرمود : « اللَّهُمَّ هَذَا يَوْمُ عَرَفَةَ يَوْمٌ شَرَّفْتَهُ وَ كَرَّمْتَهُ وَ عَظَّمْتَهُ وَ نَشَرْتَ فِيهِ رَحْمَتَكَ »^{۳۵} و مانند ماه مبارک رمضان که درباره او چنین وارد شده است : « وَ هَذَا شَهْرٌ عَظَّمْتَهُ وَ كَرَّمْتَهُ وَ شَرَّفْتَهُ وَ فَضَّلْتَهُ عَلَى الشُّهُورِ »^{۳۶} ؛ چنان که حضرت سجّاد (علیه السلام) در وداع ماه مبارک رمضان می فرماید : « السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا أَكْرَمَ مَصْحُوبٍ مِنَ الْأَوْقَاتِ » .^{۳۷}

گرچه در سراسر جهان امکان که مظاهر خداوند کریم ند ، از اصل کرامت برخوردارند ، ولی همّت والای عارفان شاهد ، گذشته از شهود جمال همه آنها با دید معرفت ، طالب دیدار کریم ترین آنها خواهد بود ؛ چنان که در دعاء سحر ماه مبارک چنین آمده است : « اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ آيَاتِكَ بِأَكْرَمِهَا وَ كُلِّ آيَاتِكَ كَرِيمَةً ؛ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِآيَاتِكَ كُلِّهَا »^{۳۸} ؛ و چون ماه مبارک رمضان ظرف نزول کرامت است ، بسیاری از نیایشهای این ماه ، ناظر به تحصیل کرامت یا صحابت کریمان است ؛ مانند : « اللَّهُمَّ ارْزُقْنِي فِيهِ ... صَحْبَةَ الْكِرَامِ » .^{۳۹}

^{۳۴} - مفاتیح الجنان ، مناجات شعبانیه.

^{۳۵} - صحیفه سجادیه ، دعای ۴۷.

^{۳۶} - مفاتیح الجنان ، اعمال مشترکه ماه رمضان.

^{۳۷} - صحیفه سجادیه ، دعای ۴۵ ، دعای وداع شهر رمضان.

^{۳۸} - مفاتیح الجنان ، دعای سحر ماه رمضان.

^{۳۹} - مفاتیح الجنان ، دعای روز هشتم ماه مبارک.

کما اینکه درباره ٔ ماه رجب که به نوبه خود از کرامت خاص برخوردار است ، در توفیق شریف که از ناحیه مقدّسه حضرت ولی عصر (ارواحنا فداه) رسیده است ، چنین آمد : « و بارک لنا فی شهرنا هذا المرجّب المکرّم » .^{۴۰}

در پایان از خدای سبحان که همه کرامتها از اوست و به حضرتش برمی گردد ، مسئلت می شود که همگان را به مقام والای کرامت روح نائل نماید و نظام اسلامی را همچنان با کرامت حفظ فرماید.

قم عبدالله جوادی آملی

۱۳۶۶ / ۸ / ۶

^{۴۰} - همان ، دعای هر روز ماه رجب.